

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET
NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENTET
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENTET

Strategiplan

Se mulighetene og gjør noe med dem!

– strategi for entreprenørskap i utdanningen

2004–2008

skaperglede

idé

kreativitet

bedrift

initiativ

entreprenørskap

nyskaping

studenter

selvtillit

elever

innovasjon

pågangsmot

FORORD

I flertallsregjeringens politiske plattform framheves følgende verdigrunnlag:

Norge er mulighetenes samfunn. Vi har store naturressurser og uberørt natur. Vi har lange demokratiske tradisjoner. Vi har et høyt utdannings- og kompetansenivå. Vi har høy sosial kapital og et av verdens beste velferdssamfunn. Vår oppgave er å styrke, fornye og videreutvikle dette velferdssamfunnet. Vårt mål er å gi alle mennesker i hele landet mulighet til å utvikle sine evner og leve gode og meningsfulle liv.

Regjeringen vil investere i mennesker ved å gi dem adgang til utvikling og ny kunnskap i barnehage og skole, i høyere utdanning, i etter- og videreutdanning og gjennom forskning. Vi ser grunnskole og videregående opplæring som en helhetlig grunnopplæring som skal sikre alle barn, unge og voksne de beste muligheter for en aktiv deltakelse i nærings- og samfunnslivet. Vi vil at elevene skal få delta i elevbedrifter, oppsøke læringsarenaer utenfor skoleporten, ha entreprenørskap som en del av grunnopplæringen i skolen og få en grunnleggende forståelse av hvordan samfunnet fungerer.

Regjeringen vil føre en moderne og aktiv politikk for å skape verdier. Entreprenørskap er en viktig faktor i vår evne til innovasjon og omstilling. Verdiskaping og produksjon er en forutsetning for å kunne fordele og anvende våre ressurser til beste for alle. Entreprenørskap i utdanningen gir anledning til personlig utvikling og evne til å se og utnytte mulighetene i økonomisk, sosial og kulturell sammenheng. Dette gir igjen anledning til å skape lønnsomme arbeidsplasser, livsgrunnlag og verdier i alle

delene av landet og bidrar dermed til å sikre bosettingen. Entreprenørskap kan også føre med seg økt likestilling og mangfold i arbeidslivet – et mangfold som vil bidra til økt verdiskaping. Dette kan igjen gi sosial og økonomisk utjevning.

For å fremme entreprenørskap må vi samarbeide om å skape en god kultur for nyskaping og omstilling over hele landet. Vi må satse på de unge! Barn og ungdom må få tro på egne skapende krefter. De må oppleve at kreativitet, pågangsmot og samarbeidsevne blir høyt verdsatt, og at de kan skape verdier og arbeidsplasser for seg selv og andre. Det er viktig å skape en positiv holdning til entreprenørskap og en positiv innstilling hos entreprenørene. Vi vil derfor fremme en kultur for nyskaping og entreprenørskap i opplæringen.

Strategiplanen *Se mulighetene og gjør noe med dem!* er laget for å fremme entreprenørskap i utdanningen 2004–2008. Vi ser at interessen for entreprenørskapsopplæring øker og at det er stor interesse for skapende virksomhet i vårt samfunn. Mange krefter bidrar til dette både nasjonalt, regionalt og lokalt. Regjeringen ønsker å være en viktig drivkraft i arbeidet med entreprenørskap og legger med dette fram en revidert strategi for entreprenørskap i opplæringen.

Regjeringens visjon:

Entreprenørskap i utdanningssystemet skal fornye opplæringen og skape kvalitet og mangfold for å fostre kreativitet og nyskaping.

Lykke til med entreprenørskapsarbeidet!

Øystein Djupedal
Kunnskapsminister

Åslaug Haga
Kommunal- og regionalminister

Dag T. Andersen
Nærings- og handelsminister

INN H O L D

Forord	1
1. Innledning	3
2. Definisjon og progresjon	4
2.1 Definisjon	4
2.2 Progresjon	4
3. Entreprenørskap i Kunnskapsløftet	6
3.1 Entreprenørskap i Kunnskapsløftet og læreplaner	6
3.2 Viktige faktorer for å fremme entreprenørskap	7
3.3 Kriterier for elevenes læringsmiljø	8
4. Status for entreprenørskap i utdanningen	10
4.1 Grunnopplæringen	11
4.2 Høyere utdanning	13
4.3 Lærerutdanningen	15
4.4 Forskning på entreprenørskap	15
4.5 Entreprenørskap i utdanningen i et EU-perspektiv	17
5. Utfordringer	18
6. Mål	19
Hovedmål	19
6.1 Mål på alle utdanningsnivåer	19
6.2 Mål grunnopplæringen	19
6.3 Mål i høyere utdanning	19
6.4 Mål i lærerutdanningen	19
7. Tiltak	20
7.1 Tiltak som gjelder alle utdanningsnivåer	20
7.2 Tiltak i grunnopplæringen	21
7.3 Tiltak i høyere utdanning	22
7.4 Tiltak i lærerutdanningen	23
8. Evaluering og oppfølging	24
8.1 Videre oppfølging	24
8.2 Finansiering	24
8.3 Evaluering	24

Innledning

Den menneskelige kapitalen i form av kompetanse og arbeidskraft utgjør hoveddelen av Norges nasjonalformue. Det er dagens elever og studenter som skal skape verdier og framtidens arbeidsplasser, arbeidsplasser som igjen skal legge til rette for videreføring og utvikling av velferd og velstand i vårt demokrati. Det er overordnet viktig å utvikle kunnskap ikke bare for å forstå, men også for å forandre og videreutvikle samfunnet.

En strategi for entreprenørskap i utdanningen er en strategi for å styrke individets evne til å se og utnytte mulighetene i økonomisk, sosial og kulturell sammenheng. Dermed legges grunnlaget for framtidig entreprenørskap, innovasjon, omstilling og verdiskaping i hele landet.

Formålet med strategien er å tydeliggjøre entreprenørskap som utdanningsmål og opplæringsstrategi. Vi ønsker å motivere og inspirere opplæringsinstitusjoner, kommuner og fylkeskommuner til å planlegge og forankre opplæring i entreprenørskap i samarbeid med næringslivet og andre relevante aktører i lokalmiljøet.

En målrettet og bevisst satsing på entreprenørskap vil bidra til utviklingen av en kultur for nyskaping i alle deler av landet. Dette er en kultur som fremmer entreprenørskap, og derigjennom innovasjon og omstilling, samt evne og vilje til å ta initiativ og kalkulert risiko. Utdanningssystemet har en rolle i å stimulere holdninger og atferd som fremmer samarbeidsevne, kreativitet og nyskaping hos barn og unge. Dette må skje gjennom et lang-

siktig arbeid med god progresjon. De unge må få tro på egne skapende krefter og evnen til å se og anvende lokale ressurser som grunnlag for å skape verdier, utvikle arbeidsplasser og å ta ansvar i sitt lokalsamfunn.

Stimulering til entreprenørskap er sentralt i utviklingen av næringsliv i hele landet. Nyetableringer kan bidra til å styrke det lokale arbeidsmarkedet og det lokale næringslivet ved at etableringer av nye virksomheter ofte skjer der gründerne bor. Nye arbeidsplasser gir ungdom større valgfrihet med hensyn til valg av bosted.

Målgruppen for strategien er i første rekke de ansvarlige for opplæringen på alle nivåer i utdanningssystemet. Ulike aktører som støtter opp om entreprenørskap i sektoren, finner i denne strategien en helhetlig plan og oversikt over arbeidet. Ansvaret for gjennomføringen av strategiplanen for entreprenørskap i utdanningen ligger hos eierne av utdanningsinstitusjonene. Det koordinerende ansvaret ligger hos Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet.

Se mulighetene og gjør noe med dem! er utarbeidet i samarbeid mellom Kunnskapsdepartementet (KD)¹, Nærings- og handelsdepartementet (NHD) og Kommunal- og regionaldepartementet (KRD). Planen omfatter hele utdanningsløpet fra barneskole til universitet og høyskole, inkludert lærerutdanningen. Utdanningsdirektoratet har som faginstans bistått de tre departementene i arbeidet med revisjonen av strategiplanen i 2006.

¹ Tidligere Utdannings- og forskningsdepartementet

Definisjon og progresjon

2.1 Definisjon

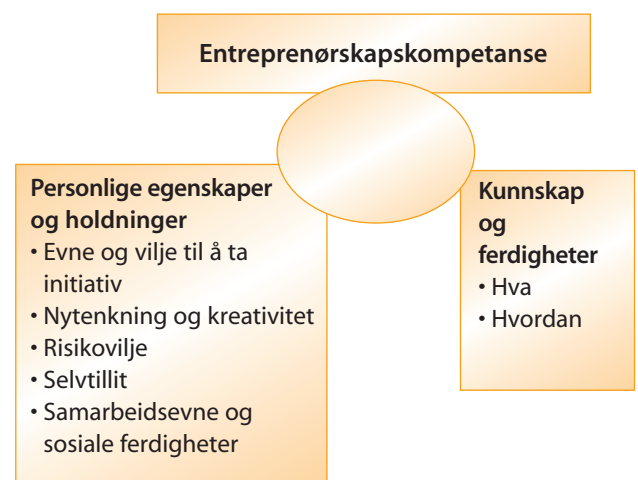
Entreprenørskap i utdanningen har en bred definisjon som omfatter både økonomiske, sosiale og kulturelle faktorer. EU-kommisjonen nedsatte i 2001 en ekspertgruppe for opplæring og utdanning i entreprenørskap. Gruppen hadde medlemmer fra 16 land. En av gruppens oppgaver var å komme fram til en felles definisjon av entreprenørskap i opplæring og utdanning. I november 2002 la gruppen fram sin rapport med definisjonen som strategiplanen og arbeidet med entreprenørskap i norsk skole bygger på.²

«Entreprenørskap er en dynamisk og sosial prosess, der individer, alene eller i samarbeid, identifiserer muligheter, og gjør noe med dem ved å omforme ideer til praktisk og målrettet aktivitet, det være seg i sosial, kulturell eller økonomisk sammenheng.»

Denne definisjonen angir siktemålet for entreprenørskap i utdanningen. Entreprenørskap i utdanningen omfatter utvikling både av personlige egenskaper og holdninger og av formelle kunnskaper og ferdigheter:

- personlige egenskaper og holdninger som øker sannsynligheten for at en person ser muligheter og gjør noe med dem. Arbeidet med entreprenørskap i skolen må først og fremst vektlegge utvikling av personlige egenskaper og holdninger. På den måten legges grunnlag for senere å anvende kunnskap og ferdigheter i aktiv verdiskaping;
- kunnskaper og ferdigheter om hva som må gjøres for å etablere ny virksomhet, og om hvordan man lykkes med å utvikle en idé til praktisk og målrettet lønnsom aktivitet.

Til sammen vil disse to hovedelementene gi elevene/studentene entreprenørskapskompetanse:

Figur 1: Definisjon av entreprenørskapskompetanse

Satsingen på entreprenørskap i utdanningen skal også stimulere til at flere vurderer å prøve seg som entreprenører. Det finnes flere ord som kan uttrykke det vi mener med entreprenør, bl.a. etablerer, grunnlegger, iverksetter, pioner mv.

2.2 Progresjon

Entreprenørskap blir i dag betraktet som en grunnleggende ferdighet som tilegnes gjennom livslang læring. Det europeiske råd i Lisboa og Det europeiske avtaleverket for små foretak, «The European Charter for Small Businesses», har lagt vekt på dette. «I dag er betydningen av entreprenørskap som en av de fundamentale ferdighetene som må tilegnes gjennom livslang læring, akseptert,» hevdes det i EUs publikasjon «Tiltak for å skape en kultur av foretaksomhet».³ I denne publikasjonen finnes et utvalg av gode eksempler på hvordan undervisningssystemer kan bidra til å fremme en ånd av foretaksomhet hos unge mennesker, og dermed bidra til å skape en mer gründerpreget kultur i vårt samfunn.

² Sluttrapport fra ekspertgruppen, prosjektet: «Beste Prosedyre» – Utdannelse og undervisning i entreprenørskap, European Commission november 2002

³ http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/responsible_entrepreneurship/index.htm

Pedagogiske hensyn tilsier at opplæring i entreprenørskap må innrettes ulikt avhengig av skoletrinn. Ved å ha fokus på *Generell del av Læreplanen og Prinsipper for opplæringen* vil man ivareta utviklingen av sentrale entreprenørielle holdninger og egenskaper. En viktig del av entreprenørskapskompetansen er bevisstheten om hvordan våre handlinger er med på å skape varige verdier i vid forstand, både sosialt og kulturelt så vel som økonomisk. Behovet for en spesiell oppmerksomhet rettet mot jenters entreprenørielle ferdigheter og holdninger blir understreket i rapporten fra Global Entrepreneurship Monitor (GEM), 2005 «Report on Women and Entrepreneurship».⁴ Dette innebærer bruk av varierte arbeidsformer og læringsstrategier på mange arbeidsarenaer, som øker i kompleksitet etter elevens alder og modning. Med tilpasningsmuligheter til lokale forhold og det enkelte skoletrinn kan følgende oppsummerende beskrivelse av entreprenørskapsopplæringen legges til grunn:

2.2.1 Barnetrinnet: Entreprenørskapsopplæringen på dette trinnet skal ha hovedfokus på å utvikle elevenes evne til å stole på seg selv, ta ansvar og tillate seg å prøve og feile, og bygge opp under kreativitet og utforskertrang. Videre er utvikling av sosiale ferdigheter og evne til samarbeid helt sentralt. Elevene utvikler egen identitet og tilhørighet gjennom kjennskap til hjemstedets egenart. Forståelse av kulturelle og økonomiske ressurser i lokalsamfunnet kan øves gjennom enkle elevbedrifter. En enkel forståelse for kulturelle og økonomiske ressurser i lokalsamfunnet kan øves inn gjennom å jobbe med ulike programmer.

2.2.2 Ungdomstrinnet: På dette trinnet er det fokus på utvikling av sentrale ferdigheter som idéutvikling, problemløsning, beslutningstaking og nettverksbygging. Elevene skal oppmuntres til å anvende ressurser og utnytte muligheter lokalt, føle ansvar for felles arbeidsoppgaver og lære å ta konsekvensen av egne valg. Økt kunnskap om og kontakt med lokalsamfunn og arbeids- og samfunnsliv gir et bedre grunnlag for valg av utdanning og yrke. Disse temaene kan det være naturlig å ta opp i *programfag til valg* og en rekke andre fag, gjennom å la elevene få jobbe med f.eks. elevbedrift som metode.

2.2.3 Videregående nivå: På dette trinnet vil opplæringen være preget av læring gjennom praktisk arbeid, f.eks. i form av ungdomsbedrift. Kompetansmiljøer utenfor skolen kan anvendes i alle programfag for å øke relevans og realisme. Arbeidslivskunnskap, etablererkunnskap, etikk/miljølære, økonomi og ressursbruk vil være viktige elementer i undervisningen. Innenfor yrkesforberedende utdanningsprogram vil elevene stifte bekjentskap med ulike typer bedrifter og virksomheter. 2+2-modellen baserer seg på at elevene har 2 år med opp-

Fotobilde: NHO's billedarkiv

Utvikling av entreprenørskapskompetanse må inngå som en integrert del av utdanningen på alle nivåer.

læring i skole og 2 år i bedrift. Tiden i bedrift er likt fordelt mellom opplæring og verdiskaping, dvs. at lærlingene forventes å bidra aktivt til bedriftenes verdiskaping. Det internasjonale perspektivet og et bredt nettverk som grunnlag for læring og samarbeid blir viktig på dette nivået.

2.2.4 Universitets- og høyskolenivå: På dette nivået skjer det en fordypning i ulike perspektiver ved entreprenøriell virksomhet. Det fokuseres på nasjonale og globale endringer og trender, og hvilke konsekvenser dette gir for utvikling av nærings- og samfunnslivet. Arbeidslivskunnskap, etablererkunnskap, kunde- og markedsrelasjoner, etikk/miljølære, økonomi og ressursbruk, vil være viktige elementer i kunnskapsutviklingen. Studentbedrift er et egnet pedagogisk verktøy for hvordan man etablerer og driver en virksomhet. Det inkluderer læring om hvordan man utarbeider en forretningsplan, og metoder for identifisering og vurdering av forretningsmuligheter samt samarbeid og samhandling med relevante eksterne aktører. Studentene må også arbeide med å tenke entreprenørielt i forhold til andre fag. Utdanningen skal stimulere studenter til å identifisere ideer, og gjøre noe med dem.

Lærerdanningen har en spesiell betydning for å oppfylle intensjonene for entreprenørskap i grunnopplæringen, særlig gjennom etter- og videreutdanningstilbud for lærere innenfor dette feltet.

⁴ www.gemconsortium.org

Entreprenørskap i Kunnskapsløftet

3.1 Entreprenørskap i Kunnskapsløftet og læreplaner

Ny læreplan for grunnskolen og videregående opplæring ble innført høsten 2006. Stortingsmelding nr. 30 (2003–2004) Kultur for læring dannet grunnlaget for Kunnskapsløftet. Entreprenørskap omtales her som et virkemiddel til å fornye opplæringen. Pedagogiske hensyn tilsier at opplæringen i entreprenørskap bør innrettes ulikt avhengig av skoletrinn.⁵ Regjeringen presiserer at de fremste kjennetegnene ved den mangfoldige fellesskolen skal være kunnskap og ferdigheter, arbeids glede og mestring, selvstendighet og fellesskap. Stortinget sluttet seg til dette. Elevene skal få en bredere basiskompetanse, og det skal stilles tydelige krav til grunnleggende ferdigheter som består av:

1. å kunne uttrykke seg muntlig
2. å kunne uttrykke seg skriftlig
3. å kunne lese
4. å kunne regne
5. å kunne bruke digitale verktøy

LÆREPLAN I KUNST OG HÅNDVERK Formålet med faget

- Faget kunst og håndverk bærer i seg ulike tradisjoner, fra håndverkernes solide materialkunnskap og reproduserende arbeidsprosesser, via designernes idéutvikling og problemløsning til kunstnerens fritt skapende arbeid.

Fotokilde: NHO's billedarkiv

Kunnskapsløftet legger vekt på større variasjon i læringsformer og læringsarenaer, mer praktisk læring og større valgfrihet i nært samspill mellom skolen og samfunnet. Regjeringen vil at elevene skal få delta i elevbedrifter, oppsøke læringsarenaer utenfor skoleporten og ha entreprenørskap inn som en del av grunnopplæringen i skolen.⁶

Læreplanverket for Kunnskapsløftet består av tre deler, *Generell del, Prinsipper og rammer for opplæring* og *Læreplaner for fag*:

Generell del er uforandret i forhold til generell del i L97. Her utdypes det verdigrunnlag og menneskesyn som ligger til grunn for opplæringen. I flere ledd av *Generell del* finner vi grunnlag for kvalifisering til entreprenørielle holdninger og kompetanse.

Prinsipper og rammer for opplæringen tydeliggjør skoleeiers ansvar for en helhetlig opplæring i samsvar med regelverket og tilpasset lokale og individuelle forutsetninger. Alle prinsippene nevner flere områder som fremmes av entreprenørskapsarbeidet. Dette er områder som:

- sosial- og kulturell kompetanse
- motivasjon for læring og læringsstrategier
- elevmedvirkning
- tilpasset opplæring og likeverdige muligheter
- læreres og instruktørers kompetanse og rolle
- samarbeid med hjemmet
- samarbeid med lokalsamfunnet

«**Læringsplakaten**» innehar 11 punkter som skal gi retning og grunnlag for skolens undervisning, kvalitetsutvikling og vurdering. Syv av disse punktene er:

- gi alle elever og lærlinger/lærekandidater like muligheter til å utvikle sine evner og talenter individuelt og i samarbeid med andre
- stimulere elevenes og lærlingenes/lærekandidatenes lærelyst, utholdenhet og nysgjerrighet
- stimulere elevene og lærlingene/lærekandidatene til å utvikle egne læringsstrategier og evne til kritisk tenkning

⁵ Stortingsmelding nr. 30 (2003–2004) Kultur for læring, kap.11.3 Skolen og medspillerne s.112–113

⁶ Regjeringserklæringen «Soria Moria» – Politisk plattform 2006–2009

- stimulere elevene og lærlingene/lærekandidatene i deres personlige utvikling og identitet, i det å utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse
- legge til rette for elevmedvirkning og for at elevene og lærlingene/lærekandidatene kan foreta bevisste verdivalg og valg av utdanning og fremtidig arbeid
- fremme tilpasset opplæring og varierte arbeidsmåter
- legge til rette for at lokalsamfunnet blir involvert i opplæringen på en meningsfylt måte

Læreplaner for fag. Entreprenørskap og entreprenørskapstankegang finnes nedfelt i mange planer for grunnskolefag og gjennomgående fag. Eksempler på dette er fag som: samfunnsfag, kunst og håndverk, mat og helse, samt i utarbeiding av lokale læreplaner i programfag til valg. For videregående 1 og 2 yrkesfag (Vg1 og Vg2) finner vi entreprenørskap i: design og håndverk, elektro-fag, medier og kommunikasjon, naturbruk, og service og samferdsel. I studieforberedende utdanningsprogram finner vi entreprenørskap i: markedsføring og ledelse, samfunnsfag, formgivningsfag, idrettsfag og næringslivs-økonomi.

Fra høsten 2007 etableres et nytt programfag innen utdanningsprogram for studiespesialisering, programområde for samfunnsfag og økonomi. Faget får betegnelsen entreprenørskap og bedriftsutvikling.

Innenfor de nevnte fagområdene brukes begrepet «entreprenørskap». Andre fagområder anvender ord som betydningsmessig innebærer entreprenørskap. Eksempler på dette er: «innovasjon», «endringskompetanse», «partnerskap». Begrepene brukes for å uttrykke fagenes formål, grunnleggende ferdigheter og kompetansemål.

Læreplanene på alle nivåer i grunnopplæringen gir den enkelte skoleeier, skoleledelse og lærer relativt stor frihet til selv å bestemme hvordan entreprenørskap i opplæringen skal legges til rette og gjennomføres.

Fotokilde: NHO's billedarkiv

LÆREPLAN I KUNST OG HÅNDVERK

Formålet med faget

- Praktisk skapende arbeid i verkstedene med å gi form til opplevelser og utvikle produkter står helt sentralt i faget.
- Faget gir muligheter for utvikling av entreprenørskap og samarbeid med bedrifter, institusjoner og fagpersoner.
- Estetisk kompetanse er en kilde til utvikling på flere nivåer, fra personlig vekst, via innflytelse på ens egne omgivelser til kreativ nytenkning i et større samfunns-perspektiv.

3.2 Viktige faktorer for å fremme entreprenørskap

For å kunne satse målrettet på entreprenørskap i utdanningssystemet er det fire faktorer som gjelder for samtlige nivåer i utdanningssystemet.

- **Entreprenørskap som integrert del av opplæringen:** Entreprenørskap er definert som et mål i utdanningen og må derfor inngå i opplæringsstrategien. Dette handler om holdninger og egenskaper generelt, mens entreprenørielle ferdigheter og kunnskaper vektlegges særlig innenfor spesifikke fagområder nevnt i læreplanene.⁷
- **Samarbeid med lokalsamfunnet:** Entreprenørskapsopplæring forutsetter et nært samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv. Derfor er det behov for flere arenaer for kontakt mellom utdanningsinstitusjonene og ulike samfunnsaktører. På slike arenaer vil utdanning og lokalt samfunns- og arbeidsliv bli bedre kjent med hverandre, og kulturelle barrierer vil kunne bygges ned. Dette gir gjensidig nytte ved at det øker utdanningens kvalitet og relevans og styrker arbeidslivets rekruttering og kompetanseutvikling. Disse læringsarenaene gir elevene innsyn i ulike arbeidsprosesser, praktisk arbeidserfaring og kunnskap om

⁷ Kunnskapsløftet. Læreplaner for grunnskolen og videregående opplæring. KD, juni 2006

LÆREPLAN I SAMFUNNSFAG

Arbeids- og næringsliv Vg1/Vg2 i videregående opplæring

Mål for opplæringa er at eleven skal kunne

- reflektere over verdien av å ha eit arbeid og kva som kjenneteiknar eit godt arbeidsmiljø
- gjere greie for årsaker til arbeidsløyse og drøfte måtar å redusere arbeidsløysa på
- diskutere noen etiske problemstillingar knytte til arbeidslivet
- gjere greie for organisasjonane sin plass i arbeidslivet og drøfte faktorar som bestemmer lønn og arbeidsvilkår
- vurdere utfordringar ved å etablere ei bedrift

arbeidslivet, og bidra til at elevene får et bedre grunnlag for bevisst valg av utdanning og yrke.

Godt samspill mellom skolen og nærings- og arbeidsliv, kunst- og kulturliv og andre deler av lokalsamfunnet kan gjøre opplæringa i fagene mer konkret og virkelighetsnær og gjennom det øke elevenes evne og lyst til å lære. Lokalsamfunn er ulike, og hva som er lokalt for elevene, endres avhengig av deres alder og utvikling og av endringer i samfunnet.

Tilrettelagt samarbeid med lokalt nærings- og arbeidsliv kan gi elever innsyn i ulike arbeidsprosesser, praktisk arbeidserfaring, kunnskap om arbeidslivet og bidra til arbeidet med entreprenørskap i opplæringa. Innsyn i de endringer som skjer i nærings- og arbeidslivet, kan synliggjøre nytten av aktiv deltakelse i nyskapende aktiviteter og entreprenørskap. Erfaringer fra lokalt nærings- og arbeidsliv kan bidra til at elevene får et bedre grunnlag for et bevisst valg av utdanning og yrke. (Kunnskapsløftet. Prinsipper for opplæringa, KD, juni 2006)

⁸ Regjeringserklæringa, 13. oktober 2005

⁹ Regjeringserklæringa, 13. oktober 2005

- **Lærernes kompetanse:** Lærere er viktige rollemodeller. En positiv holdning blant skoleungdom til entreprenørskap, innovasjon og omstilling krever at lærerne har kunnskap om dette. Det er derfor viktig å fokusere på entreprenørskap i lærerutdanningene, og samtidig formidle tilbud om kompetanseutvikling til lærere som er i arbeid. *Læreren er den viktigste forutsetningen for en solid og meningsfylt opplæring. Læreren og instruktøren kan bety den store forskjellen for mange elever og lærlinger.*⁸

- **Skoleeiers og skolelederes holdninger:** Skoleeier må følge opp satsing på entreprenørskap i planer og styringsdokumenter og bygge kompetanse og innsikt blant skoleledere. Det er viktig at utdanningsinstitusjonene blir gitt legitimitet og motivasjon for å arbeide med entreprenørskap. Skoleledere må være i stand til å følge opp, stimulere og motivere lærere til å være gode rollemodeller og formidlere av kunnskap. Både skoleeiere og skoleledere må være initiativtakere til samarbeid med næringslivet og andre instanser i kommunen. *Skoleeieren er den sikreste garantisten for gode læresteder.*⁹

3.3 Kriterier for elevenes læringsmiljø

Kriteriene er sidestilt, men hvilke av disse som vektlegges sterkest i de ulike undervisningsoppleggene, vil variere. Aktiv bruk av disse kriteriene bidrar til kvalitetssikring av programmer med fokus på entreprenørskap og oppfyllelse av læreplanverket:

- **Stimulering og utvikling av kreativitet**

Kreativitet er å ha evnen til å oppdage nye sammenhenger, finne nye løsninger på problemer eller oppdage nye metoder og framgangsmåter for å få fram spennende resultater. Det handler om å være nysgjerrig, tørre å si ja til nye tanker, assosiasjoner og ideer som dukker opp, og utvikle disse i samspill med andre. Alle mennesker har evne til kreativ nyskaping. Kreative egenskaper er noe av det som gjør mennesket spesielt. Evnen til kreativitet kan oppøves. Barn og ungdom som stimuleres på dette området, lærer seg å se muligheter der andre først og fremst ser begrensninger.

- **Elevmedvirkning og aktiv læring**

Elevene skal gis muligheter til å delta i beslutninger som gjelder egen læring. Dette vil bidra til større bevissthet om egne læreprosesser, og til kunnskap om planlegging, gjennomføring og vurdering av eget og andres arbeid. Graden av slik medvirkning vil variere i forhold til alder og utviklingsnivå.

Å lære av erfaringer man selv gjør, er helt sentralt for å bygge opp en god entreprenørskapskompetanse. Det er viktig at elever hele tiden har arenaer hvor de får være aktive og ta egne valg underveis i læreprosessene. Aktive og reflekterte læreprosesser fører til at elevene får et eierforhold til de kunnskapene de skaffer seg. Læreprosessene vil dermed lagre seg som en vesentlig del av erfaringsgrunnlaget. Gjennom aktiv læring vil elevene få erfaring med både å lykkes og mislykkes med prosjekter. Begge deler hører hjemme i entreprenørskapsrelatert arbeid. Det å lære seg å takle motgang konstruktivt har i tillegg stor overføringsverdi til andre livsområder.

• Tverrfaglig arbeidsform

Entreprenørskap er en tverrfaglig arbeidsform som bygger opp elevenes kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Selve kjernen i entreprenørskapskompetanse ligger i det å ha evnen til å se løsninger ut fra bredden i ens eget erfaringsgrunnlag og kunne anvende dette i nye sammenhenger. Ved å løse opp skillene mellom fagene og oppmuntre elevene til å søke bred kunnskap i egen problemløsning, vil de i større grad finne kreative løsninger og få resultater som de kan nyttiggjøre seg videre. Det er først når elevene har utviklet evnen til å tenke tverrfaglig og se forbindelser mellom fagene, at de etablerer kunnskap som kan nyttiggjøres i flere sammenhenger.

• Samarbeid mellom skole og lokalt samfunns- og næringsliv

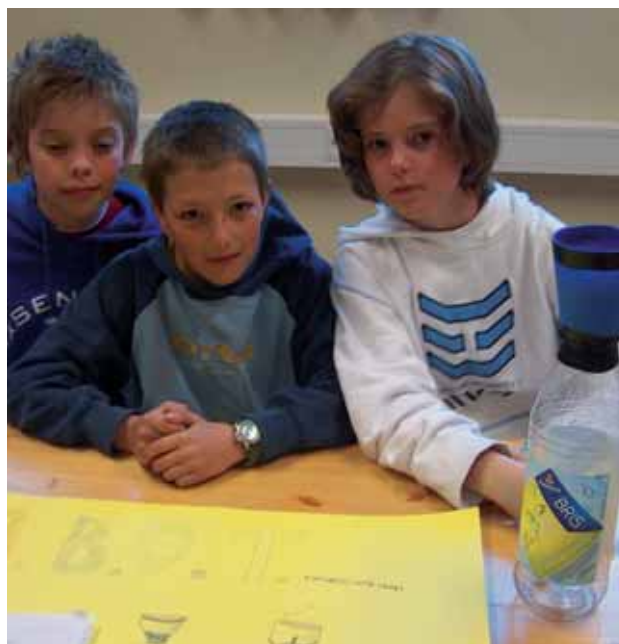
En av utdanningssystemets viktigste oppgaver er å utdanne barn og unge til et framtidig arbeidsliv. Det er av vesentlig betydning at de får grunnleggende kjennskap til hvilke muligheter som ligger i deres eget lokalmiljø og i arbeidslivet generelt, for at de skal gjøre riktige valg i forhold til både yrke og etablering. Samfunnet er i så rask endring at skolen alene ikke har mulighet til å gi barn og unge den kompetansen de trenger, uten å ha et tett og gjensidig samarbeid med både lokalt næringsliv og andre miljøer i lokalsamfunnet. Entreprenørskapskultur kjennetegnes av et aktivt og forpliktende samspill mellom nærings- og samfunnslivet, som tar barn og unge på alvor.

• Verdiskaping

En viktig del av entreprenørskapskompetansen er bevisstheten om hvordan egne og andres handlinger er med på å skape varige verdier og lønnsomme arbeidsplasser for en selv og andre. Internasjonale studier indikerer at det er en robust positiv sammenheng mellom entreprenørskap og viktige faktorer som økonomisk vekst, virksomhetsoverlevelse, innovasjon, etablering av

nye arbeidsplasser, teknologisk endring, produktivitetsvekst og eksport. Entreprenørskap i utdanningen er viktig for å skape forståelse for dette og for å bidra til at entreprenørskap skjer i praksis.

Verdiskaping innebærer sosial og kulturell verdiskaping så vel som økonomisk. Når man skal bygge opp elevenes entreprenørskapskompetanse gjennom hele utdanningsløpet, er det naturlig å fokusere på sosial og kulturell verdiskaping hos de minste barna, mens kunnskap og forståelse for hvordan de kan bidra til entreprenørskap og derigjennom økonomisk verdiskaping for samfunnet, kommer senere i utdanningsløpet.

Fotobilde: Ungt Entreprenørskap, Norge.

LÆREPLAN I NORSK Formål med faget

- Norskfaget er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling.

- Faget skal stimulere til utvikling av gode læringsstrategier og evne til kritisk tenkning.

- Et hovedmål for opplæringen i norsk gjennom det 13-årige løpet er språklig selvtilit og trygghet i egen kultur som grunnlag for utvikling av identitet, respekt for andre kulturer, aktiv samfunnsdeltakelse og livslang læring.

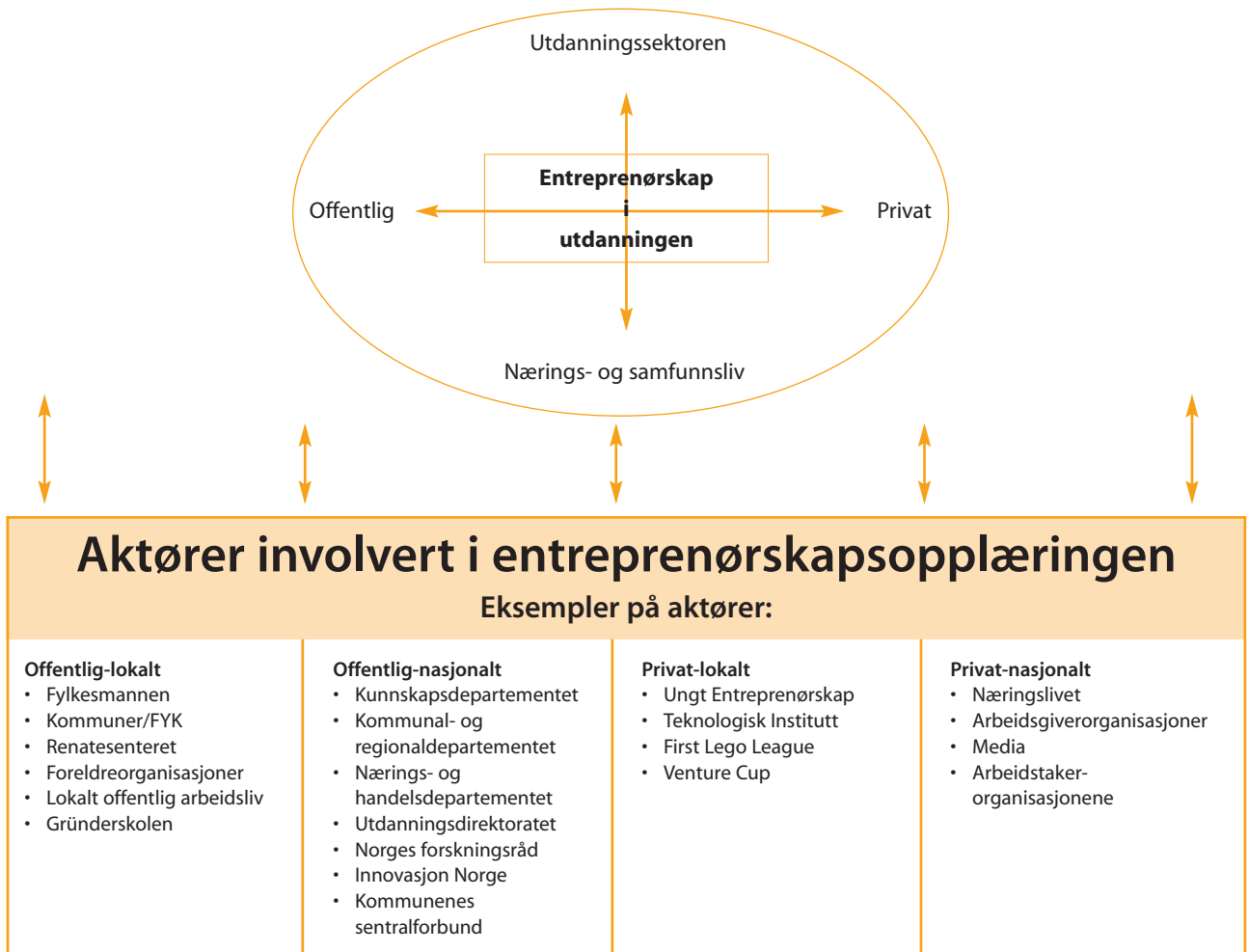
¹⁰ D.B. Audretsch, *Entrepreneurship: A survey of Literature*, 2002

Status for entreprenørskap i utdanningen

Det er bred enighet om at integrering av entreprenørskapstankegang og praksis i utdanningen vil kunne ha betydning for nasjonens framtid og utforming. Skolen som læringsarena kan derfor ikke være alene om å arbeide med entreprenørskap. Et helhetlig perspektiv i utdanning og opplæring fordrer flere relevante aktører med sammenfallende mål i kontinuerlig dialog og samspill. Den brede nasjonale satsingen må avspeiles lokalt der en rekke aktører som skoleeiere, utdanningsinstitusjoner, nærings- og samfunnsliv, interesseorganisasjoner og andre går sammen om arbeidet. I tillegg til at entreprenørskapsopplæring utføres og organiseres av offentlige aktører, finnes det noen private, uavhengige organisasjoner på

nasjonalt og lokalt nivå. For å oppnå helhetlig og langsiktig satsing på dette området må de ulike aktørene samhandle og koordinere innsatsen.

Entreprenørskap i utdanningen ligger i et felt mellom to akser. Dette kan beskrives som midtfeltet mellom læring og næring og i spennet mellom offentlig og privat sektor. Midtfeltet gjenspeiler også entreprenørskapssatsingens motiver og begrunnelse, som i all hovedsak er knyttet til allmennpedagogikk, næringsutvikling og distriktsutvikling. Følgende modell gir eksempler på mangfoldet av lokale og nasjonale aktører som er involvert i entreprenørskaps-satsingen:

I tillegg kommer internasjonale aktører: EU, nordiske samarbeidsorganer, UNESCO, JA-YE Europe, Junior Achievement Worldwide

4.1 Grunnopplæringen

Entreprenørskap i grunnopplæringen blir vektlagt forskjellig i skolene, og utbredelsen i de enkelte fylker varierer mye. Hva som forstås med og følgelig legges i begrepet «entreprenørskapsopplæring», varierer mellom hver enkelt skole og forstås ofte forskjellig av hver enkelt lærer.

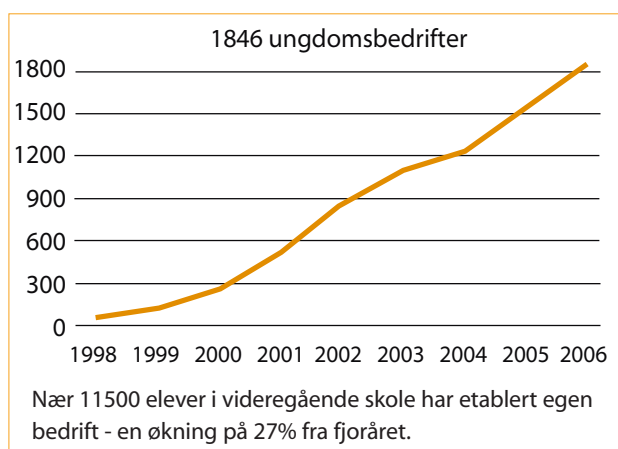
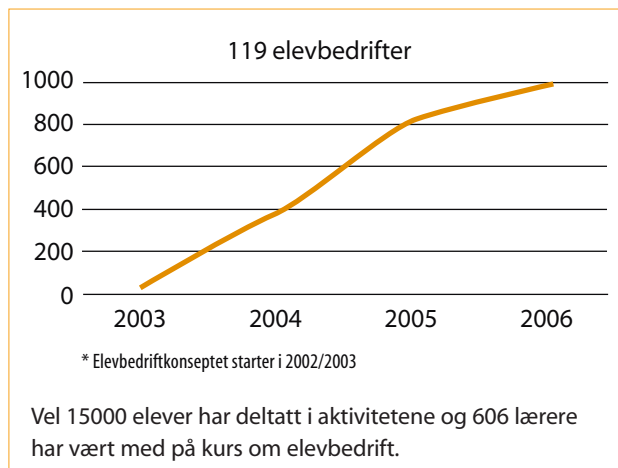
En kartlegging av entreprenørskap utført av Kunnskapsparken i Bodø indikerer at 46 prosent av landets grunnskoler gir uttrykk for at entreprenørskapsbegrepet brukes til å beskrive noe av den pedagogiske aktiviteten i skolen. Videre indikerer kartleggingen at det er en jevn fordeling mellom det å forstå entreprenørskap i utdanningen mer snevert, bare som bedriftsetablering, og det å utvikle elevaktive arbeidsformer som kan fostre kreative, selvstendige og entreprenørielle elever. Kartleggingen indikerte at 42 prosent av skolene bruker elevbedrifter som pedagogisk metode.¹¹

På landsbasis er antallet student-, ungdoms- og elevbedrifter stadig økende. Elevbedrifter er nå registrert i alle fylker i Norge. Ungt Entreprenørskap har for alle nivåer i grunnopplæringen satt i gang en stor satsing for å utvikle nye programmer for entreprenørskap i utdanningen innen 2009.

En undersøkelse utført av NIFU viser at 30 prosent av elevene på yrkesfaglige linjer og 5 prosent på allmennfaglige linjer avslutter sin skolegang uten fullført utdanning.¹² Regjeringen ønsker å bryte dette mønsteret ved hjelp av tiltak finansiert over statsbudsjettet, og gjennom en stortingsmelding om utdanning som virkemiddel til sosial utjevning. Det er mange årsaker til frafallet i videregående skole. En av dem er manglende trivsel fordi undervisningen ikke oppleves tilstrekkelig meningsfylt. Elevene klager over at de ikke ser den praktiske anvendelsen av skolens undervisning. Undervisningsmetodene som brukes er for lite varierte. Dette virker negativt på forholdet mellom lærer og elev, et forhold som i seg selv er en meget viktig faktor for trivsel. Mobbing fra medelever eller lærere oppgis også som en årsaksfaktor, likeså dårlig rådgivning og mangel på lærlingeplasser. **Arbeidet med entreprenørskap i undervisningen gir mer elevaktivitet og gjør at elevene deltar mer i utformingen av egne læreprosesser. Dette gir mestring, og vil redusere frafallshyppheten.**

Eksempler på Ungt Entreprenørskaps aktiviteter

Ungt Entreprenørskap (UE) er den største private tilbyder av entreprenørskapsopplæring i Norge. Ungt Entreprenørskap har en sentral administrasjon og lokalavdelinger i alle fylker. Aktiviteten til UE har vokst kraftig

etter at organisasjonen ble etablert i 1997, og UE tilbyr i dag programmer for samtlige utdanningstrinn.

Formålet med det statlige tilskuddet til Ungt Entreprenørskap er å bidra til at flere unge får et tilbud om opplæring i entreprenørskap, og at dette fører til en sterkere kultur for entreprenørskap.

Regjeringen ser støtten til Ungt Entreprenørskap i sammenheng med oppfølgingen av regjeringens strategiplan for entreprenørskap i utdanningen. Deres satsing på «Program for nyskaping og entreprenørskap i opplæring og utdanning i Norge 2006–2009» er i tråd med regjeringens strategiplan for entreprenørskap i utdanningen. Programmet vil bidra til at strategiplanens hovedmålsetting nås.

Spesielt utbredt er konseptet Ungdomsbedrift, som tilbys videregående skole. Konseptet har prosentvis størst utbredelse i Nord-Trøndelag, Oppland og Hedmark. Skoleåret 2005/2006 deltok om lag 12 000 elever i 1900 bedrifter ved vel 300 videregående skoler i landets 19 fylker. Over 3000 lærere fra videregående skoler var da på kurs hos Ungt Entreprenørskap.¹³ Elevbedriftskonseptet for ungdomsskolen har også hatt økende utbredelse.

¹¹ Entreprenørskapskompetanse i den norske grunnskolen, Kunnskapsparken Bodø A/S, Rapport nr 1 - 2005

¹² NIFU Rapportserie, nr 3/28.04.2006

¹³ www.ue.no

- Ungt Entreprenørskap har et stort internasjonalt nettverk med både europeiske og globale arrangementer og tilbud for elever og lærere. Det gjennomføres en egen prøve arrangert av University of Cambridge for elever i videregående skoler. I skoleåret 2005/06 deltok 2500 elever fra Norge.
- Ungt Entreprenørskap Norge er medlem av Junior Achievement - Young Enterprise Europe (JA-YE Europe) og JA Worldwide, og har fått to internasjonale priser for kvaliteten på arbeidet organisasjonen leverer og den forskningen de gjør.
- Ungdomsbedriftskonseptet er utpekt som «Best Practice» av EU.
- NHO, Trygdeetatens Arbeidslivssenter Østfold og UE har dannet et samarbeid om inkluderende arbeidsliv (IA) som en del av ungdomsbedriftskonseptet. Her vektlegges holdningsskapende arbeid relatert til reduksjon av sykefravær i arbeidslivet.
- Samarbeidsforum mot svart økonomi, bestående av skatteetaten, KS, LO og NHO, driver forebyggende arbeid. I 2006 fikk 35 ungdomsbedrifter vurdert sin regnskaps-etikk med bistand fra dette samarbeidsforumet.

Eksempler på andre aktørers aktiviteter

SimuNor¹⁴ organiserer Simubedrifter (simulerte bedrifter) knyttet til økonomisk-administrative fag i videregående skole. I skoleåret 2005/2006 var 33 videregående skoler tilknyttet dette konseptet. SimuNor leverer produktene SIMUbedrift og SIMU-Business Games og administrerer nettverksportalen SimuNor-NettBy.

I Sogn og Fjordane blir konseptet REAL NORGE (Rural Entrepreneurship through Action Learning)¹⁵ brukt i den brede satsingen på entreprenørskap i hele grunnsopplæringen. Det er utviklet et tilpasset konsept for småskoletrinnet – Mini REAL.

FIRST LEGO League (FLL) er en teknologiturnering for barn og unge i alderen 10–16 år som arrangeres over hele landet.¹⁶ Kreativitet, samarbeid, design, stå-på-vilje, teamånd, entusiasme, markeringsvilje, lek og læring er sentrale elementer i FLL.

INOVUS¹⁷, i Bodø, er et samarbeidsprosjekt mellom Kunnskapsparken i Bodø, Nordland fylkeskommune, Innovasjon Norge, Ungt Entreprenørskap, First Lego League og Høgskolen i Bodø. Målgruppen er skole-systemet, potensielle unge etablerere, gründere, bedrifter, virkemiddelapparatet, finansieringsinstitusjoner og andre som har interesse av å stimulere til entreprenørskap hos barn og ungdom. Innholdet er begrunnet i nasjonale politiske føringer for entreprenørskap i utdanningen. INOVUS arrangerer en større konferanse annethvert år.

Konferansen er tredelt og rettet inn både mot skole, næringsliv og ung kreativitet og mot kunnskap i praksis.

Partnerskap med arbeids- og næringsliv

Framtidens arbeids- og næringsliv skal skapes av dem som går på skolen i dag. Det er derfor viktig at elever og studenter får mulighet til å skaffe seg innsikt i dagens arbeids- og næringsliv. Gjennom NHOs partnerskapsavtaler er forholdene lagt godt til rette for at elevene nettopp skal få denne muligheten. I dag er det undertegnet over 3500 partnerskapsavtaler, og interessen for dette samarbeidskonseptet er stadig økende. Partnerskapsavtaler brukes på alle skoletrinnsnivå, men er mest brukt på ungdomstrinnet. Dette har sammenheng med at de grunnleggende valg i forbindelse med elevenes framtidige plass i arbeidslivet foretas her. Rundt 75 prosent av alle ungdomsskoler i Norge har partnerskapsavtaler med næringslivet.¹⁸

Entreprenørskap i voksenopplæringen

Voksne har, under visse forutsetninger, krav på opplæring innenfor grunnskole eller videregående opplæring. Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) har utarbeidet en ny, samlet strategi for denne opplæringen, som er særlig rettet mot innvandrere. Entreprenørskapsopplæring vil få stor oppmerksomhet i dette arbeidet. Et nytt konsept er Introduksjonsbedrifter (I-bedrifter). Gjennom undervisningen i norsk og samfunnskunnskap får innvandrere mulighet til å prøve ut og utvikle sine evner til entreprenørskap under kyndig veiledning. Samtidig etablerer de kontakt med lokalt næringsliv og tilegner seg gode og nyttige norskkunnskaper. I-bedriftene er bygd opp etter samme modell som ungdomsbedrifter. Før tiden prøves konseptet ut med piloter i seks forskjellige kommuner.

Regionale og kommunale utviklingsprogrammer

Flertallet av landets fylker løfter fram entreprenørskap ved å fremme entreprenørskapskultur som viktig i sine strategiske planer for regional utvikling. I rapporteringen til Kommunal- og regionaldepartementet for 2005 ble om lag 10 prosent av midlene til regional utvikling brukt i tilrettelegging for entreprenørskap og nyetableringer. Midlene er tildelt partnerskap mellom andre aktører som næringslivet, virkemiddelaktører, organisasjoner, utdanningsinstitusjoner og kommuner. Entreprenørskap i utdanningen inngår i de regionale partnerskapene ved at bl.a. Ungt Entreprenørskap finansieres gjennom flere fylkeskommuner.

¹⁴ www.simunor.no/

¹⁵ www.gareal.org

¹⁶ www.hjernekraft.org

¹⁷ www.inovus.no

¹⁸ Tall oppgitt av NHO i juni 2006

I Nordland er det en intensjonsavtale mellom Fylkesmannen, fylkeskommunen, lokale høyskoler og Ungt Entreprenørskap. Partene i denne intensjons-erklæringen forplikter seg til å samarbeide om å skape og videreutvikle et gjennomgående entreprenørskapstilbud på alle utdanningsnivåer. Visjonen er «Et Nordland som koker og syder av aktivitet, initiativ, kreativitet ... i skolene, i næringslivet og i lokalmiljøene ... med nyskaping som mål». Denne felles satsingen skyldes erkjennelsen av at det er mange aktører med felles mål, og at det dermed er behov for samhandling og en felles arena.

I Telemark har fylkeskommunen, Fylkesmannen, Innovasjon Norge, kommunene, regionrådene, Ungt Entreprenørskap, KS, NHO, LO, Aetat (nå: NAV arbeid) og det lokale næringsliv gått sammen om å satse på entreprenørskap i fylket. Målet er å øke antall etableringer på kort sikt. På lengre sikt er målet gunstig nyskaping og næringsutvikling. Visjonen er «I et 10-års perspektiv skal Telemark ligge på landstoppen med hensyn til entreprenørskap». Dette skal oppnås ved å styrke og samordne entreprenørskapsarbeidet i Telemark, gjennom å involvere flere innovative bedrifter og ved hjelp av et skoleverk som er tuftet på entreprenørskap som pedagogisk plattform.

I Sogn og Fjordane har det vært en bred satsing på entreprenørskap i skolen siden 2003. Arbeidet blir samordnet av Fylkesmannen i samarbeid med kommunale regioner, fylkeskommunen, Høgskulen i Sogn og Fjordane (HiSF), Innovasjon Norge og Ungt Entreprenørskap. Alle videregående skoler og de fleste grunnskolene har fått midler for å stimulere igangsetting av entreprenørskapstiltak. Det har over flere år vært gjennomført desentraliserte videreutdanningstilbud i entreprenørskap ved HiSF.

Trondheim kommune har siden 2005 gitt alle lærerne i grunnskolen et ikke-obligatorisk tilbud om opplæring i entreprenørskap. Studiet er utarbeidet i nært samarbeid med skolens ledelse og NTNU, Skolelaboratoriet, som er faglig ansvarlig. Studiets tittel er Teknologi og Entreprenørskap og gir 7,5 studiepoeng. Ved fullført studium får hver lærer utbetalt kr 1000,- per studiepoeng (kr 7500,-). I 2007 blir det gitt anledning til påbygging i studiet slik at det samlet gir 15 studiepoeng. Det er også etablert nettverk mellom skolene i regi av kommunen. I nettverkene får lærerne anledning til å utvikle konkrete ideer til arbeid i klasserommet.¹⁹

Fotokilde: Ungt Entreprenørskap, Norge.

4.2 Høyere utdanning

Universiteter og høyskoler spiller en viktig rolle i å utvikle og bidra til nødvendig og relevant kompetanse i entreprenørskap. En rekke høyskoler og universiteter tilbyr både obligatoriske og valgfrie studieemner innen entreprenørskap, spesielt knyttet til økonomi- og teknologiutdanninger. Ved enkelte institusjoner er det i tillegg blitt mer fokus på entreprenørskap innen humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. I 2005 var det 13 kommuner/fylkeskommuner som hadde inngått samarbeid med lærerutdanningsinstitusjoner som tilbød studiemoduler eller kurs i entreprenørskap. I flere av kursene/modulene inngår samarbeids-/partnerskapsavtaler med lokalt næringsliv. Universiteter og høyskoler samarbeider med bedrifter, næringslivsorganisasjoner og lokale og nasjonale myndigheter i utvikling av kurs og utdanninger.

Entreprenørskapsprogrammene ved nordiske høyskoler og universiteter

Det er foretatt en undersøkelse for å undersøke hva som kjennetegner entreprenørskapsprogrammene i høyere utdanning i de nordiske landene.²⁰ Følgende hovedtrekk og utfordringer trekkes fram:

- Flestparten av programmene har sterkt fokus på ledelse av små virksomheter, og ikke på entreprenørskap og nyetablering spesielt.
- Selv om mange av programmene har noen elementer av eksperimentell læring, er det fremdeles tradisjonelle pedagogiske læringsstrategier som dominerer.
- Mange av programmene har sterkt fokus på utplassering i allerede etablerte virksomheter. Dermed risikerer man at studentene stort sett er med på aktiviteter av administrativ karakter. Dette gjenspeiler igjen problemet med å skille ledelse fra entreprenørskap.
- Få lærere i entreprenørskap har egne erfaringer i det å starte ny virksomhet. En mulig måte å håndtere mangelen på lærerkompetanse på er å bringe inn mer lærerkrefter fra næringslivet.

¹⁹ www.trondheim.kommune.no

²⁰ *Entrepreneurial learning & academic spin-offs – Project report to Nordic Innovation Centre 2005*

Eksempler på ulike initiativ

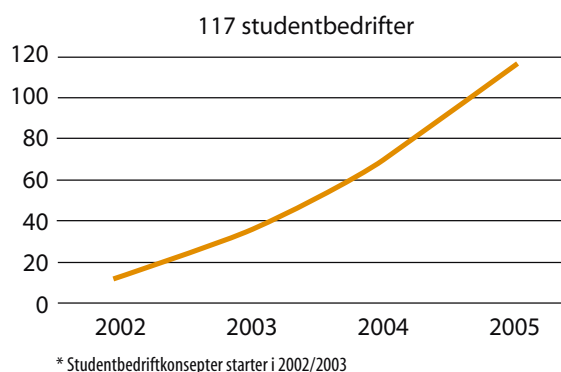
Ved flere høyskoler og universiteter tilbys ulike studietilbud i entreprenørskap.

Senter for entreprenørskap ved Universitetet i Oslo tilbyr flere ulike programmer og kurs i entreprenørskap og innovasjon, som f.eks. følgende tilbud:

- Gründerskolen (30 studiepoeng), som er et samarbeid mellom en rekke universiteter og høyskoler, tilbyr et opplegg hvor studentene først får grunnleggende ferdigheter i oppstart av bedrifter. Så tilbringer de tre måneder ved en oppstartbedrift i San Francisco, Boston, Singapore, Shanghai, Johannesburg eller London.
- Master of Science in Innovation and Entrepreneurship (120 studiepoeng – 2 år). Programmet er en fullstendig mastergrad innen forskningsbasert innovasjon og entreprenørskap for studenter med bachelorgrad innen informatikk eller molekylær biovitenskap.
- «Fra idé til virksomhet» (5 studiepoeng) er et tilbud til alle mat-nat-studenter (matematikk og naturfag) på masternivå. Studiet gis også som et eget etter- og videreutdanningstilbud i samarbeid med Oslo kommune.
- HUMSAM – Etablererkurs (10 studiepoeng) er et tilbud som sikter mot å stimulere studenter fra humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag til å starte virksomhet med utgangspunkt i egen utdanning. Tiltaket er et samarbeidsprosjekt mellom Universitetet i Oslo, IKADA og Kulturell Dialog (KUDI).

Europrise er et konsept for praktisk entreprenørskapsopplæring som er utviklet innenfor EINET-nettverket. (EINET er et europeisk nettverk for entreprenørskapsutdanning, delvis finansiert gjennom Leonardo da Vinci-programmet. Nettverket har 34 partnere i 17 land.) Den primære målgruppen er ungdom og unge voksne i alderen 19–35 år. 75 prosent av deltakerne skal være fra primærmålgruppen. De resterende 25 prosent kan være over 35 år. Utdanningen har 9 måneders varighet og omfatter praktisk etablerererfaring i en eksisterende bedrift. Europrisenetverket har egne veiledere som følger opp studentene i studieperioden. Studiet gir studiekompetanse og praktisk gjennomføringskompetanse i entreprenørskap. Studietilbudet tilbys nå ved en rekke høyskoler, i samarbeid med Innovasjon Norge, fylkeskommuner og regionalt næringsliv over hele landet.

Ungt Entreprenørskap tilbyr konseptet «Studentbedrift» til universiteter og høyskoler. Opplegget tilbys både på norsk

446 studenter drev studentbedrift i 2005.

og engelsk og har en internasjonal dimensjon der åtte europeiske land inngår i et samarbeid. Studentbedriften kan drives i 12 måneder, og gir studiepoeng ved de fleste av de høyskolene som bruker konseptet. I 2005 ble det registrert 117 studentbedrifter med til sammen 446 studenter ved 24 høyskoler, noe som er en stor økning fra 2002.

Mange høyskoler deltar i «Norgesnett for Innovasjon og Virksomhetsutvikling – InnovationNet» – et nettverk som er etablert av høyskolene. Nettverket har som formål å styrke høyskolenes kompetanse gjennom å utvikle og tilby kurs til ansatte og studenter i fag som produktutvikling, innovasjonsteknikk, entreprenørskap, industrielle rettigheter og kvalitetsledelse. I tillegg til å utvikle entreprenørielle miljøer ved høyskolene, har nettverket satt som resultatmål at det ved hver høyskole årlig skal etableres et visst antall virksomheter med utgangspunkt i ideer fra ansatte og studenter.

Start Norge er en organisasjon for studenter som er opptatt av gründervirksomhet, innovasjon og nyskaping. Organisasjonen er organisert med 10 lokallag og et overordnet nasjonalt nivå. Start Norges mål er å danne et kraftsenter rundt entreprenørskap og innovasjon for studenter i Norge.

En rekke av høyskolene deltar også i «Næringsrettet høyskoleprogram», som er et program etablert av Norges forskningsråd. Programmet skal gjennom tettere samspill og gjensidig kompetanseutvikling mellom små og mellomstore bedrifter og de statlige høyskolene bidra til bedre nyskapingsevne og utviklingskapasitet regionalt, både i bedriftene og i høyskolene.

Universitet og høyskoler med utdanningstilbud innen kultur, kunst, design og grafiske uttrykksformer kan spille en viktig rolle innen kulturentreprenørskap. Det er vesentlig at samarbeidet med kultur- og næringsliv utvikles videre. I St.meld. nr. 18 (2001–2002) *Kvalitetsreformen – Om høyere kunstutdanning* heter det at det er et uttrykt mål

at kunsthøyskolene skal utdanne kandidater som kan stå på egne ben som utøvende eller skapende kunstnere. St.meld. nr. 22 (2004–2005) *Kultur og næring* omtaler behovet for samarbeid mellom kunst- og kulturutdanningene og kultur- og næringsliv. Det påpekes behov for at kunst- og kultursektoren kan kommunisere sine kompetansebehov og hva som er viktig for å øke profesjonaliteten og verdiskapingen i verdikjedene i de ulike næringene.

4.3 Lærerutdanningen

I lærerutdanningen er entreprenørskap vektlagt både i grunnutdanningen og i videre- og etterutdanningen av skolens personale. Rammepanene for alle lærerutdanningene beskriver nødvendigheten av å utvikle læringsstrategier som stimulerer til pedagogisk bruk av entreprenørskap i opplæringen.

Høyskolene er forpliktet til å sørge for at entreprenørskap blir et tverrfaglig emne i lærerutdanningen ved å utarbeide egen fagplan for dette. Entreprenørskap er imidlertid ikke et eget obligatorisk fag i lærerutdanningen, men den nye studiemodellen gjør det mulig å tilby entreprenørskap eller arbeidslivskunnskap som et valgfritt fag innenfor allmennlærerutdanningen.²¹

Om lag 20 lærerutdanningsinstitusjoner gav i 2005/2006 etter- og videreutdanningstilbud på inntil 30 studiepoeng.

4.4 Forskning på entreprenørskap

Ved flere universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter forskes det på innovasjon og entreprenørskap.

Universitetet i Oslo, BI, Norges Handelshøyskole, NTNU og høyskolene i blant annet Bodø og Buskerud, STEP-SINTEF, NORUT og NIBR er eksempler på slike institusjoner. Nordlandsforskning, Østlandsforskning og Trøndelagsforskning er også miljøer som jobber med entreprenørskap i utdanningen.

Mange av institusjonene har egne enheter for kommersialisering og/eller inkubatorer. En inkubator er et utviklingsmiljø for nye bedrifter. Normalt sett har en inkubator fysisk tilknytning til et fagmiljø hvor det gis organisert tilgang på kompetanse, erfaring, råd, veiledning og kapital. Inkubatoren har lokaler som ofte leies ut gratis eller rimelig til nyskappingsbedrifter eller oppstartsbedrifter. Her kan studenter og ansatte sette kunnskap om entreprenørskap og ideer til nye produkter ut i livet.

Det finnes også studentdrevne enheter av denne typen ved flere institusjoner, som arrangerer kurs og gir veiledning i forbindelse med oppstart av eget foretak. Med endringene i arbeidstakeroppfinnelsesloven har institusjonene fått et større ansvar for å kommersialisere forskningsresultater. Som en følge av denne endringen bygges det nå opp såkalte teknologioverføringskontorer eller Technology

Transfer Offices (TTOs) ved universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø samt ved NTNU (Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet) og Universitetet for miljø- og biovitenskap på Ås. I tiden framover vil det derfor være et større fokus på entreprenørskap, og miljøer som står sentralt i dette arbeidet, vil bli styrket. Disse miljøene vil også kunne bidra med praksis og kunnskap inn mot undervisning og utdanning.

Foreløpige evalueringer og sammenlignede studier

En undersøkelse som ble initiert av Utdanningsdirektoratet og gjennomført av Kunnskapsparken i Bodø i 2004, indikerer at entreprenørskapsbegrepet i særlig grad blir knyttet til *elevmedvirkning og kreativitet, og blant aktiviteter er særlig samarbeid med lokalt næringsliv forbundet med entreprenørskap.*²²

Undersøkelsen ble foretatt blant lærerne i grunnskolen og kartla utbredelsen av entreprenørskapskompetanse. Det innebar fokus både på de entreprenørielle egenskapene (personlige egenskaper og holdninger) og på kunnskaper og ferdigheter knyttet til det å utvikle en idé til konkret resultat. Videre ble kjennskap til strategiplanen om entreprenørskap i utdanningen kartlagt. I tillegg søkte en kunnskap om hvor langt skolene var kommet med hensyn til å nå de mål som regjeringen har satt for entreprenørskap i utdanningssystemet. Spørreskjema ble sendt alle landets grunnskoler, og svarprosenten var 32,1 prosent.

I undersøkelsen stilles det tre hovedspørsmål:

- I hvilken grad stimuleres entreprenørielle egenskaper i den norske grunnskolen?
- I hvilken grad er entreprenørskapskunnskap og -ferdigheter utbredt i den norske grunnskolen?
- I hvilken grad er regjeringens målsettinger oppnådd i den norske grunnskolen?

Utvalgsundersøkelsen peker i retning av følgende:

- Målene som er satt for entreprenørskap i grunnopplæringen, er totalt sett i liten grad oppnådd i grunnskolen.
- 74,2 prosent kjenner til strategiplanen, men den blir i liten grad aktivt anvendt (10,1 prosent).
- 44,8 prosent av skolene har entreprenørskap forankret i virksomhetsplanen.

I 2006 gjennomfører Høgskolen i Bodø, Høgskolen på Nesna og Høgskolen i Narvik i fellesskap et studium i entreprenørskap for lærerutdannerne ved de tre høyskolene. Det blir også gitt studietilbud i grunnutdanningene ved de samme høyskolene. Høgskolen i Sogn og Fjordane har over flere år hatt tilbud både i grunnutdanningen og i videreutdanningen.

²¹ Høsten 2003 ble det innført en ny studiemodell som gjorde en større del av lærerutdanningen valgfri.

²² *Entreprenørskapskompetanse i den norske grunnskolen, Kunnskapsparken Bodø A/S, Rapport nr 1-2005*

- 43,6 prosent av skolene gav lærerne tilbud om kompetanseheving innen entreprenørskap da dette ble innført ved skolen.
- Av målene for alle utdanningsnivåer er det mål om samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og næringslivet som i størst grad er oppnådd. Dette skjer gjennom at en stor andel av skolene bruker lokale ressurser i undervisningen, og at ca. 1/3 av skolene har partnerskapsavtaler med næringslivet. Målet om å samarbeide med andre skoler er i liten grad oppnådd.
- Samarbeid med skoler i utlandet er det svært få som har.
- Skoleeier viser positive holdninger til entreprenørskap som en del av undervisningen, men de følges ikke opp med praktisk tilrettelegging og ressurser.

Nord-Trøndelagsforskning har foretatt to nasjonale evalueringer av ungdomsbedriftene i videregående skole.²³ Den ene ble gjennomført i 2002, den andre i 2005. Den siste undersøkelsen hadde en svarprosent på 31,8 prosent for elevundersøkelsen og 27,2 prosent for lærerundersøkelsen. Evalueringen viser en rekke positive resultater: Et stort flertall av elevene mente at deltakelsen i ungdomsbedrift har styrket deres selvtillit og deres egenskaper i problemløsning og har ført til en mer interessant skolegang.

Nesten to tredjedeler mente at fellesskapet mellom lærerne og elevene ble påvirket på en positiv måte. Videre viser det seg at de som har deltatt i en ungdomsbedrift, i større grad

enn andre starter opp sin egen bedrift. Undersøkelser i aldersgruppen over 29 år viser at prosentandelen som starter egen bedrift, er fire ganger så høy blant dem som har deltatt i ungdomsbedrift, sammenlignet med gjennomsnittet for øvrig.

Resultatene av undersøkelsen er:

- Av alle spurte hadde 16,6 prosent av dem som har deltatt i ungdomsbedrift i videregående skole, etablert bedrift. Gjennomsnittet i befolkningen ellers er her 7,5 prosent (Kolvereid og Alsos 2003).
- 30,8 prosent av dem som har etablert bedrift, sier at den etablerte bedriften er av samme type som ungdomsbedriften.
- De næringene som har flest etableringer, er varehandel, IT/konsulentvirksomhet og primærproduksjon.
- 62,3 prosent av bedriftene er ikke avviklet.
- Levetiden for de avsluttede bedriftene synes å være omkring to år.
- 74,8 prosent av elevene mener ungdomsbedrift har gjort skolegangen mer interessant og spennende.
- 80,6 prosent av lærerne opplever det positivt å undervise i ungdomsbedrift, og en noe større andel ønsker å fortsette denne undervisningen. Samtidig synes en stor del av lærerne at det er faglig og pedagogisk krevende å undervise i ungdomsbedrift. I tillegg mener mange at ungdomsbedrift bedrer samarbeidsevnen hos elevene, noe som påvirker det pedagogiske opplegget.
- 40 prosent av lederne av ungdomsbedrifter er jenter.

²³ Ungdomsbedrifter og entreprenørskap – 2005, Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer

²⁴ www.ja-ye.org

Next Generation – Enterprise 2010²⁴

Studien ble gjennomført av Østlandsforskning og hadde 10 000 deltakere fra 25 europeiske land. Aldersgruppen var 15–20 år, og ungdommene ble spurt om en rekke tema knyttet til Lisboa-strategien (se nedenfor). Flere av disse elevene hadde tidligere vært med i JA-YE-programmer, men også en rekke andre deltok.

- 62 prosent av dem som svarte, mente at entreprenørskap kan læres, og at alle kan bli en entreprenør. Bare 20 prosent mente det var lett å starte sin egen virksomhet, samtidig som 50 prosent mente de selv ville greie det.
- Europas ungdom synes villig til å ta den risiko som er nødvendig for å satse. 63 prosent av alle spurte bekreftet at de hadde planer om å bli selvstendig næringsdrivende. Blant dem som hadde deltatt i JA-YE-programmer, svarte 77 prosent bekræftende. Dette i kontrast til en gjennomsnittlig startopprate i Europa på 5,1 prosent (GEM rapport 2004).
- Over 50 prosent av respondentene ser entreprenører som mennesker med gode evner til å løse problemer.

4.5 Entreprenørskap i utdanningen i et EU-perspektiv

I EU, som i Norge, er entreprenørskap i utdanningen anerkjent som et sentralt element i entreprenørskapspolitikken. Det framheves at en kultur som støtter opp om entreprenørskap, bidrar til innovasjon og verdiskaping i samfunnet.

Våren 2000 vedtok EU den såkalte Lisboa-strategien. Det strategiske målet er at EU innen 2010 skal bli «den mest konkurransedyktige og dynamiske kunnskapsbaserte økonomien i verden, en økonomi som kan skape en bærekraftig økonomisk vekst med flere og bedre arbeidsplasser og større sosial utjevning, med respekt for miljøet».²⁵

Entreprenørskap i utdanningen har en sentral plass i EUs oppfølging av Lisboa-strategien. Dette gjenspeiles i de overordnede målsettingene for utdanningspolitikken som ble vedtatt på ministermøtet i Stockholm våren 2001. I 2003 kom Europakommisjonen med en ytterligere oppfølging, det såkalte «Green Paper on Entrepreneurship in Europe». Her vektlegges vekst og utviklingsmuligheter gjennom bl.a. kunnskap og innovasjon.

Norge deltar også i en rekke næringspolitiske fora i regi av EU. Erfaringsutveksling med andre europeiske land er nyttig lærdom i den offentlige satsingen på entreprenørskapsopplæring.

Europakommisjonen legger i sin seneste rapport, *Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning*, fram en statusoversikt for hele utdanningsløpet.²⁶ Den skisserer forslag til hva det bør satses på i det videre arbeidet,

f.eks. helhetlige og regionale planer, lærerutdanning og samarbeid mellom skole og lokalsamfunnet.

Europakommisjonen har på bakgrunn av undersøkelser og «god praksis» i Europa kommet med følgende anbefalinger for å legge til rette for entreprenørskap i utdanningen og en entreprenøriell kultur:

- En helhetlig tilnærming, blant annet samarbeid mellom ulike aktører med klare mål og læreplaner som inkluderer entreprenørskap på alle nivåer i utdanningen.
- Støtte til skoler og lærere, blant annet skal skoler gis praktisk støtte og insentiver til å inkludere entreprenørskap i opplæringen samt legge til rette for opplæring av lærere.
- Deltakelse fra eksterne aktører og næringslivet, blant annet samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og lokalt samfunns- og næringsliv samt bruk av elev-, ungdoms- og studentbedrifter.
- Stimulere til entreprenørskap i høyere utdanning, blant annet integrere entreprenørskap i opplæringen – særlig i naturvitenskapelige og tekniske studier –, kvalitativ god opplæring og nettverk for undervisningspersonale hvor de kan utveksle «beste praksis» og øke mobiliteten av undervisningspersonale mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv.

Dette er anbefalinger til tiltak som i stor grad er implementert av aktører i Norge.

Internasjonalt samarbeid innenfor fag- og yrkesopplæring

EU-programmet Leonardo da Vinci, som er inne i sin slutfase, skal fremme innovasjon og entreprenørskap i Europa gjennom endringstiltak knyttet til fag- og yrkesopplæring i de enkelte deltakerlandene. Samlet har det vært finansiert om lag 4000 større prosjekter for dette formålet siden 1995. Av dette har det vært ca. 100 norskledede prosjekter.

Fotokilde: Ungt Entreprenørskap, Norge.

²⁵ EUs Lisboa-strategi i et norsk perspektiv. NHD 2006

²⁶ http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0033en01.pdf

Utfordringer

Videre utfordringer er å:

... bedre kunnskapsgrunnlaget

Det er behov for å øke forskningen på entreprenørskap i utdanningen på alle nivåer. Forskning vil bringe inn kunnskap på emneområdet og dermed representere et viktig og nødvendig grunnlag for videre utvikling og implementering av entreprenørskapspraksis.

... øke utbredelsen

For å sikre en bred forankring av entreprenørskapsarbeidet er det viktig å stimulere til stor utbredelse av entreprenørskapsundervisningen i alle deler av landet.

... øke bevisstgjøring

For å styrke entreprenørskap i utdanningen må nøkkelpersoner som lærere, studenter, elever, skoleledere og skoleeiere utvikle bevisste holdninger til verdien av entreprenørskap. Etablering og vedlikehold av nettverk innen og mellom de forskjellige gruppene, vil være et bidrag til bevisstgjøring og kompetanseutvikling og spredning av kunnskap.

... styrke internasjonalt samarbeid

For å sikre at entreprenørskap også ses i et internasjonalt perspektiv, er det nødvendig å utveksle erfaringer med andre land og gjerne samarbeide i konkrete prosjekter.

... etablere bredere forankring

Ledere og eiere av utdanningsinstitusjoner må forankre, integrere og kvalitetssikre entreprenørskap i undervisningen. Aktivt arbeid med lokale læreplaner som tar utgangspunkt i alle deler av Kunnskapsløftet, er grunnleggende for å innarbeide entreprenørskap i skolens virksomhet.

... utvikle mer kompetanse

Kompetansen må heves både hos lærerstudenter og hos lærere som allerede er i jobb. For å oppnå dette må entreprenørskapskompetansen også heves hos lærerutdannerne.

... øke kontakt med nærings- og samfunnsliv

Lokale bedrifter og øvrig samfunnsliv må trekkes inn som samarbeidspartnere. Stimulering av slikt samarbeid vil øke kunnskap om hva samarbeid om entreprenørskap betyr for både skole og nærings- og samfunnsliv, og øke motivasjon for etablering av partnerskap.

... koordinere innsats, synliggjøre og følge opp ansvar

En vellykket satsing på entreprenørskap i utdanningen krever langsiktighet og koordinert innsats fra Fylkesmannen, fylkeskommuner, kommuner, skoleledelse, lærere, arbeids- og næringslivsorganisasjoner og lokalt næringsliv, og med en klar ansvarliggjøring av aktørene.

Mål

Hovedmål

Utdanningssystemet skal bidra til verdiskaping og innovasjon ved å stimulere kunnskap og ferdigheter, arbeidsglede og mestring, selvstendighet og fellesskap hos elever, studenter og lærere på alle nivåer og utvikle en kultur for entreprenørskap.

6.1 Mål på alle utdanningsnivåer

- en helhetlig og godt forankret entreprenørskapsatsing som omfatter offentlige og private aktører
- økt samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og nærings- og samfunnslivet
- entreprenørskapsfokus i regional utviklingspolitikk
- økt kontakt med utdanningssystemer i andre land, økt kontakt med internasjonale nettverk og større muligheter for elever og studenter til å få internasjonale erfaringer
- en opplæring som gir variasjon og utfordringer på ulike læringsarenaer

6.2 Mål i grunnopplæringen

- skoleeiere som legger til rette for entreprenørskap i opplæringen
- elever med sosiale og faglige ferdigheter og holdninger som fremmer kreativitet og nyskaping
- økt kompetanse hos lærerne i skolen til å drive entreprenørskapsopplæring
- skoler som utvikler og anvender varierte arbeidsformer og nye metoder
- flere elev- og ungdomsbedrifter på ungdomstrinnet og i videregående opplæring, og flere elever som deltar i disse
- økt bruk av partnerskapsavtaler og lignende samarbeid med lokalt næringsliv

6.3 Mål i høyere utdanning

- økt omfang og bredde på entreprenørskapstilbudet for studentene
- flere studentbedrifter og flere studenter som deltar i disse
- økt grad av samarbeid mellom universitetene/høyskolene og næringslivet
- økt grad av internasjonalt samarbeid og utveksling av studenter
- doktorgradsstipendiater innen feltet entreprenørskap og innovasjon
- entreprenørskapsopplæring som et tilbud for flere studieretninger
- økt tilbud av entreprenørskapskurs for lærere

6.4 Mål i lærerutdanningen

- økt kompetanse i entreprenørskap hos lærerutdannerne
- styrking av arbeidet med entreprenørskap i allmennlærerutdanningen
- økt samarbeid mellom lærerutdanningen og lokalt næringsliv
- flere lærere og skoleledere som tar entreprenørskapskurs

Tiltak

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet, KRD, NHD

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: årlig i tiltaksperioden

Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet, NHD og KRD

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: kontinuerlig

Finansiering: Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet, KRD og NHD

Tidsramme: årlig i prosjektperioden

Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet, KRD og NHD

7.1 Tiltak som gjelder alle utdanningsnivåer

7.1.1 Bedre kunnskapsgrunnlag

Det skal samles inn kunnskap om omfang og praktisering av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer i utdanningen gjennom forskningsbasert arbeid. Rapporter fra forskningsbasert kunnskap er en viktig del av materialet som gir mulighet til å måle framgang, identifisere innsatsområder og spre informasjon. Eksisterende kunnskap inngår i kartleggingen.

7.1.2 Entreprenørskapskonferanser

Det skal arrangeres årlige nasjonale konferanser med tanke på å utvikle kunnskap ved faglige foredrag, presentasjoner av gode eksempler og erfaringsspredning. Konferansene er landsomfattende og retter seg mot alle utdanningsnivåer i utdanningssystemet. Konferansene må dra nytte av erfaringer fra andre lands arbeid med entreprenørskap i utdanningen. Samarbeid med andre aktører i gjennomføring av den årlige entreprenørskapskonferansen må vurderes hver gang.

I tillegg til den nasjonale konferansen arrangeres det regionale konferanser hvor hovedmålgruppen er lærere og skoleledere. Disse konferansene initieres og organiseres av regionale instanser og kan støttes økonomisk av KD/Utdanningsdirektoratet, NHD og KRD. Utdanningsdirektoratet arrangerer egne seminarer for avgrensede målgrupper.

7.1.3 Erfaringsutveksling og spredning av gode eksempler

Informasjonen som samles inn om entreprenørskap, skal spres til aktørene gjennom eksisterende nettverk. Beskrivelse av gode nasjonale og internasjonale eksempler inngår i denne informasjonsspredningen. Et godt kunnskapsgrunnlag om ulike metoder og modeller for entreprenørskapsopplæring styrker denne utviklingen i både grunnopplæringen og universitets- og høyskolesektoren. Kunnskap og erfaring om entreprenørskap spres til aktører gjennom eksisterende nettverk og via Utdanningsdirektoratets nettside under menypunktet «satsingsområder».

7.1.4 Samarbeid med organisasjoner og nettverk

KD/Utdanningsdirektoratet, KRD og NHD har på bakgrunn av skisse til handlingsprogram gjennom flere år gitt støtte til Ungt Entreprenørskaps arbeid. Støtten er fornyet for en ny periode. Andre landsdekkende organisasjoner/foreninger og gode lokale eller regionale initiativ kan støttes på grunnlag av søknad. Initiativene dreier seg om arbeid for å utvikle kompetanse om entreprenørskap i opplæringen. Dette kan for eksempel skje gjennom nettverksetablering.

7.1.5 Styrke internasjonalt samarbeid

Internasjonalt entreprenørskapssamarbeid skal styrkes og stimuleres. Spesielt er det ønskelig å videreutvikle samarbeidet innenfor EUs utdanningsprogrammer og programmer for entreprenørskap og innovasjon, og å styrke norsk innsats og deltakelse. KD og NHD vil høsten 2006, i samarbeid med Europakommisjonen, arrangere en internasjonal konferanse om entreprenørskap i utdanningen.

7.1.6 Tverrdepartemental referansegruppe for oppfølging av strategien

Samarbeidet mellom departementene skjer i en tverrdepartemental referansegruppe. Denne gruppen har en bred kontaktflate mot statlige aktører innenfor virkemiddelapparatet, aktører og institusjoner i utdanningssektoren, samt private organisasjoner. Gruppen kan bidra til tverrsektorielle nettverk og å skape kontakt mellom ulike interesser og aktører.

De mange aktørene og den store aktiviteten stiller store krav til overblikk og evne til koordinering hos dem som skal utforme politikk. Stabile rammer rundt et tverrdepartementalt samarbeid er nødvendig for å holde et vedvarende fokus på feltet.

7.2 Tiltak i grunnopplæringen

7.2.1 Samarbeid mellom skole og kulturliv

I noen regioner settes det i gang pilotprosjekter med kulturformidling i et samarbeid mellom grunnskolen og kulturskolen. Pilotprosjektene kan også omfatte samarbeid med ulike aktører, blant annet Ungt Entreprenørskap, i utvikling av elevbedrifter eller ungdomsbedrifter i videregående opplæring. Dette kan f.eks. være aktuelt for linjer med studieretning musikk, dans og drama. For både grunnskole og videregående opplæring er samarbeid med kulturskolen og øvrig lokalt kulturliv sentralt. Gode eksempler på denne typen samarbeid kan stimuleres med prosjektmidler.

7.2.2 Samarbeid mellom skole og lokalt nærings- og samfunnsliv

Det er viktig både å utvikle og videreføre nettverk mellom samfunns- og næringsliv, høyere utdanning og grunnopplæringen for å heve kompetansen i og om entreprenørskap. Gode eksempler på denne typen samarbeid kan stimuleres med prosjektmidler.

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet og NHD

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet og NHD

Ansvarlige: KD, NHD og KRD

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD, NHD og KRD

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: Utdanningsdirektoratet og Ungt Entreprenørskap, i de prosjektene hvor UE er samarbeidspart

Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet
Tidsramme: 2006–2008
Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet
Tidsramme: 2007
Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: Utdanningsdirektoratet
Tidsramme: 2006–2008
Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet
Tidsramme: 2006–2008
Finansiering: KD

Ansvarlig: KD/Norges forskningsråd
Tidsramme: 2006–2008
Finansiering: KD

7.2.3 Utvikling av elevaktive arbeidsmåter innenfor entreprenørskap

Økt bevissthet, kontinuitet og motivasjon i arbeidet med utdanning i entreprenørskap er viktig. Derfor vil Utdanningsdirektoratet fokusere på kvalitetssikring av entreprenørskapsarbeidet i skolen ved å stimulere utvikling av verktøy for dette. Utvikling av flere arbeidsmåter med en bred entreprenørskapstilnærming stimuleres ved prosjektmidler.

7.2.4 Etablering av det nye programfaget entreprenørskap og bedriftsutvikling

Fra høsten 2007 etableres det et nytt programfag i videregående skole innen utdanningsprogram for studiespesialisering, programområde for samfunnsfag og økonomi. Faget får betegnelsen entreprenørskap og bedriftsutvikling og har et omfang på 140 + 140 årstimer. Programfaget skal være tilgjengelig for alle elever i Vg2. Tilbudet er et tilsvar på økt interesse blant unge for å starte egen virksomhet, og skal bidra til å knytte skole og arbeidsliv enda tettere sammen. Arbeid med entreprenørskap er et egnet virkemiddel for økt motivasjon og mestringsopplevelse hos elevene.

7.2.5 Tiltak for å redusere frafallet i videregående skole

Gode skoleprosjekter med en bred entreprenørskapstilnærming kan stimuleres ved prosjektmidler. Arbeid med entreprenørskap er et egnet virkemiddel for å øke skolemotivasjonen og bedre elevenes mestringsopplevelse i hverdagen.

7.3 Tiltak i høyere utdanning

Universiteter og høyskoler har stor grad av faglig autonomi, og det vil derfor i stor grad være opp til den enkelte institusjon hvordan den vil forholde seg til ulike tiltak og til etablering av ulike studier.

7.3.1 Bedre samarbeid mellom næringslivet og universitets- og høyskolesektoren

Institusjonene har blant annet gjennom endringer i universitets- og høyskoleloven fått et tydeligere ansvar for samarbeid med samfunns- og arbeidsliv, for formidling av kunnskap og for å utbre forståelse for og anvendelse av vitenskapelige resultater og kommersialisering både i offentlig forvaltning, kulturliv og næringsliv. Kunnskapsdepartementet vil stimulere til utvikling av dette samarbeidet, blant annet gjennom etatstyring i UH-sektoren.

7.3.2 Ordning med «næringslivsdoktorgrad»

I Danmark finnes en ordning med «ertervs-Ph.D.» der det skrives doktorgrader i samarbeid mellom universiteter og næringsliv. Formålet er å utdanne forskere med innsikt i de næringslivsmessige aspektene ved forskning og utvikling, å bygge personlige nettverk for å styrke samspillet mellom virksomheter og danske/utenlandske virksomheter, samt å fremme utviklingsmuligheter for næringslivet. Norges forskningsråd har fått i oppdrag å utarbeide et forslag til en slik ordning. Forslaget skal foreligge 1. desember 2006.

7.3.3 Forskning på entreprenørskap i utdanningen

Undersøkelsen om entreprenørskap i grunnskolen, rapport fra Kunnskapsparken i Bodø 2005, skal i strategiplanens gjenværende virketid følges opp med en ny undersøkelse som tar for seg entreprenørskap i videregående opplæring. Denne delrapporten vil sammen med rapporten fra 2005 gi et bredt grunnlag for vurdering av statusen for entreprenørskap i grunnutdanningen.

7.3.4 Samarbeid med studenter

Det arbeides for at offentlige virksomheter knytter til seg studenter på masternivå for å få belyst ulike faglige problemstillinger knyttet til entreprenørskap. Dette vil bedre kunnskapsgrunnlaget i departementer og etater, og det vil øke interessen for og kunnskapen om entreprenørskap hos framtidige akademikere.

7.3.5 Samarbeid mellom høyere utdanninger innenfor kultur/kunstfag og kulturinstitusjoner/næringsliv

Universiteter og høyskoler med utdanninger innen kunst, kultur, design og grafiske uttrykksformer kan bidra innenfor kulturentreprenørskap og design/formgivning av produkter. Institusjonene har i universitets- og høyskoleloven et tydelig ansvar for samarbeid med samfunns- og arbeidsliv, for formidling av kunnskap om virksomheten, og for å utbre forståelse for og anvendelse av vitenskapelige metoder og resultater både i offentlig forvaltning, kulturliv og næringsliv. Det er i dag en positiv utvikling innen dette området, både ved at de tradisjonelle kunst- og kulturutdanningene tar opp i seg emner knyttet til entreprenørskap, og ved at det etableres nye studier i skjæringspunktet kultur/næring/økonomi/ledelse/innovasjon. Det er også viktig at de høyere utdanningsinstitusjonene kommuniserer den kompetansen de har til kultur- og næringslivet.

7.4. Tiltak i lærerutdanningen

7.4.1 Etablering av studier innen entreprenørskap

Det utlyses årlig midler til et videreutdanningsstudium der kommunene/fylkeskommunene er arrangør og forplikter seg til å delta med midler og påtar seg samarbeid med en høyskole/universitet. Målgruppe for studiet er lærere, skoleledere og lærerstudenter. Innenfor samme tiltaksområde kan det også utvikles egne kurs/seminar for lærerutdannere.

7.4.2 Kompetanseutvikling i allmennlærerutdanningen

Det stimuleres til at lærerutdanningsinstitusjoner etablerer studietilbud eller pilotprosjekter hvor opplæring i entreprenørskap kan utvikles som et tverrfaglig tema med fokus på pedagogiske prinsipper og egnede verktøy.

7.4.3 Kompetanseutvikling for lærere i grunnopplæringen

Det lyses ut midler til kompetanseheving av lærere i grunnopplæringen organisert av universiteter og høyskoler. Dette kan organiseres som kortere etterutdanningskurs, men kan også omfatte hospiteringsordninger og erfaringsutveksling.

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet, NHD, KR D, mfl.

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD, NHD, KR D

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet, NHD, KR D

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD, NHD, KR D

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet

Ansvarlig: KD/Utdanningsdirektoratet

Tidsramme: 2006–2008

Finansiering: KD/Utdanningsdirektoratet

Evaluering og oppfølging

8.1 Videre oppfølging

Det er viktig at det skapes stabile rammer for politikken rundt og oppfølgingen av strategiplanen. Entreprenørskap i utdanningen er et felt som kjennetegnes av mange aktører og interessenter. KD, KR D og NHD har over tid utviklet et godt samarbeid på dette feltet. Den interdepartementale referansegruppen har en sentral rolle i å følge opp planen. Utdanningsdirektoratet er ansvarlig for den praktiske gjennomføringen av planen.

8.2 Finansiering

Det årlige budsjettarbeidet i de tre departementene vil så langt råd sikre finansiering av arbeidet. De siste årene har både KD, NHD og KR D avsatt betydelige summer til arbeid med entreprenørskap i opplæringen. Det innebærer at det innenfor eksisterende rammer er rom for mange av tiltakene i planen. I arbeidet med kvalitetsutvikling i skolen og Kunnskapsløftet blir det viktig for skoler og skoleeiere å se ulike områder i sammenheng. På den måten kommer midler til kompetanseutvikling og annet utviklingsarbeid også entreprenørskapsarbeidet til gode. Arbeid med entreprenørskap er blitt stimulert, og vil fortsatt bli det i den perioden som omfattes av denne strategiplanen.

8.3 Evaluering

For å kunne vurdere effektene av strategien for entreprenørskap i utdanningen er det nødvendig med evaluering. Resultatene av evalueringen vil være viktig for videre innsats og for omfang og forankring av entreprenørskap i utdanningen.

Strategiplanen og effekten av de foreslåtte tiltakene evalueres

Et frittstående forskningsinstitutt gis oppgaven med å evaluere satsingen på entreprenørskap i utdanningen. For å kunne utføre en meningsfylt evaluering er det behov for utvidet kunnskap om dagens situasjon. Samtidig må en bygge videre på resultatene fra blant annet rapporten til Kunnskapsparken i Bodø 2005.²⁷ Den nye undersøkelsen vil ta for seg entreprenørskap i videregående opplæring. Denne delrapporten vil sammen med rapporten fra 2005 gi et bredt grunnlag for vurdering av statusen for entreprenørskap i grunnutdanningen.

Evalueringen skal være til støtte for referansegruppen i vurdering av arbeidet mens strategiplanen fortsatt er virksom. Evalueringen må vurdere kvaliteten på entreprenørskapsopplæringen både i det formelle utdannings-systemet og i tiltak som tilbys av eksterne organisasjoner.

²⁷ *Entreprenørskapskompetanse i den norske grunnskolen*